

ASIMILACIJE ANTIČKE POEZIJE

— I-II M. PAVLINOVIĆA I III STJEPANA MARJANOVIĆA —

I

Pitanje asimilacije motiva, a osobito tematike iz antičke mitologije, u prvom redu starohelenske koju su umjetnički obradili u svojim djelima mnogi antički pisci, može biti zanimljivo u raznim vidovima. Jedan je od njih i onaj koji nam u neku ruku omogućuje da estetski ocijenimo stvaralačko ostvarenje onoga književnika koji je preuzeo neki antički motiv ili na izvoran način asimilirao ili kontaminirao već umjetnički obrađenu tematiku. Prema usporedbi vrednotenja stvaralačke analize u takvoj asimilaciji ili pokušaju da se već oblikovana tematika na neki način prilagodi potrebi i čežnjama epohe u kojoj je živio ili živi takav stvaralac koji asimilira, otkrivamo vrijednost novoga umjetnikova pokušaja.

Starohelenski mit o Prometeju i prije i poslije Eshila doživio je raznolike umjetničke obrade¹). Za nas je naročito zanimljivo kako su taj mit umjetnički interpretirali Calderon, Goethe, Byron i Shelley. Svaki je od tih pjesnika obradio misaonu suštinu mita i to prema svojim emocionalnim pobudama. Najzanimljivija je Shellyjeva obrada i u umjetničkom pogledu najpotresnija, jer je duboko tragički zahvaćena, a u svome lirskom izrazu ima sve osebnosti iskrenog patosa i autobiografske ispovijesti. Naglasimo da su svi spomenuti pjesnici uglavnom bili pod Eshilovim utjecajem²), iako su obradili dio drevnog mita o Prometeju koji ih je najviše i najjače potaknuo na stvaranje njihove izvorne verzije.

Možemo gotovo sigurno kazati da je isto tako čitanje obrada mita o Prometeju u nekih pjesnika djelovalo na Mihovila Pavlinovića da ga i sam pokuša na svoj način obraditi u poemi *Ognjišar*. To je

¹) S. Kantoci, *O Eshilovoj Prometiji*, Nastavni vjesnik 1898. s. 123—150; 217—227 i 313—335; osobito s. 330 i d. Usp. M. Pohlenz, *Die griechische Tragödie* II izd. 1954, s. 35 i d.; Cantarella, *Eschilo*, Firenze 1941. *passim*. Više o tome u M. Untersteiner, *Guida bibliografica ad Eschilo*, Firenze 1947. Na kraju: G. Perrotta, *I tragici greci (Eschilo—Sofocle—Euripide)* Bari 1931. s. 1—103, osobito s. 39 i d. te Bradač Fr.; *Aischylov Prometheus*, Nastavni vjesnik 1928., s. 213—26. Cfr.: R. Trousson, *Le thème de Prométhée dans la littérature européenne*, Paris, I-II 1964. Obradeno 700 autora i 900 djela i citata iz njem., engl., fran., španjol., i talij. književnosti, dok slavenske nisu dodirnete.

²) G. Murray, *Aeschylus the creator of tragedy*, Oxford IV izd. 1962., s. 72 i d.

mogao biti neizravni poticaj, ali izravni je doista bila Eshilova tragedija *Okovani Prometej*. Zbog nekih misli koje susrećemo u poemi, a te su alegorijske naravi i to o osvajanju ljudske samostalnosti, donekle je na Pavlinovića djelovao Leopardijev dijalog *Povijest ljudskoga roda*³⁾.

Pavlinovićeva je poema objavljena u knjizi *Pjesme i besjede*⁴⁾. Podnaslov poeme upućuje nas, što je Pavlinović otkrio u mitu o Prometeju i kako ga je nastojao na svoj način asimilirati. On je kao izraziti nacionalni borac svojom obradom mita o Prometeju toga starohelenskog heroja izjednačio sa svojim narodom, tj. njegovim etičkim otpornim genijem.⁵⁾

Cijela poema ima 635 stihova. U stvari možemo je podijeliti na tri dijela. U prvom je pjesnik (st. 1—317) iznio svoju interpretaciju mita, dok je u drugom (st. 318—517) alegorija o slutnji narodnog oslobođenja od turske i austrijske vlasti isprepletena embaterijskim savjetima o o potrebi žilave otpornosti i vjere u konačnu pobjedu južnih Slavena. Treći dio poeme (str. 517—635) je Pavlinovićevo povezivanje vlastite interpretacije mita o Prometeju s drugim dijelom poeme. Taj je dio na neki način reljefna evokacija etičke vrijednosti samoga starohelenskoga mita. U to nas uvjeravaju početni stihovi trećeg dijela poeme (st. 518—534).

Spustit će se, navrnut će na te
S'svih vjetara iz klanca tajnih;
Zametnut će krvno kolo:
Sve će tebi oteti na svijetu,
Što otimlje Sila i Nevjera;
Navalit će lisičinam' na te,
Nebi l' tvoju prikovali dušu,
Uz litice zemaljskoga kama.
Sdušit će se, napustit će, kruti,
Kobne ptice mrcvarnoga kljuna,
Grabežljivih krvavih nokata.
Kad ti budu utrobu raznijeje,
I zapele u ponosne grudi,
Nalijetat će i na oči crne,
Mašat će se i mozga u glavi,
Nebi li te u nesvijest rili.

Ija iz mita koju goni obad, što ga je na nju poslala ljubomorna
Hera, za našega je pjesnika asimilacija za sve narodne nesreće (st.

³⁾ G. Leopardi, *Dijalozi i eseji*, Zagreb izd. Zora 1961. prijevod T. Smerdela s. 7—21: „*Povijest ljudskoga roda*“.

⁴⁾ *Pjesme i besjede* Mihovila Pavlovića god. 1860—72.; Zadar 1873. s. 5—25. Uz naslov poeme ima podnaslov: *Narodnom umlju (inteligenciji) pripjevano — Narodne borbe* g. 1864. Poslije toga pjesnik je dodao iscrpne napomene na str. 25—32. Cfr. prvo izd. *Ognjišara*, Zadar 1865. posvećeno Narodnom umlju u povodu svadbe J. Lantanića i Ljubice Boreli.

⁵⁾ Usp. studiju Ravlić Jakša, *Mihovil Pavlović kao književnik* u Radovi Instituta Jug. ak. zn. i umj. u Zadru, sv. VIII str. 65—121, Zadar 1961. Osobito str. 90 i d.

296—317), ali isto tako pjesnik vjeruje da će taj mukotrpani narod, ako ga budu vodili idealni ljudi, doživjeti dan oslobođenja (osobito st. 540—604).

Pavlinović je u *Uvodu* svoje poeme zamislio da se, zabrinut za narodno dobro, obreo na Crnom Moru, ukrcao na lađu Argonauta na kojoj mu pjesnik Orfej, u Pavlinovića *guslar*, pjeva o jadima *Ognjišara*⁶⁾. Prema primjedbama na kraju poeme⁷⁾ Pavlinović ne navodi Hesiodovu interpretaciju mita o Prometeju u *Teogoniji* (st. 507—616) i epu *Djela i dani* (str. 42—105). Spominje samo Herodota, dok za Eshila kaže⁸⁾: „Veum Eshilov priredi *basnu* (!) Prometeovu za svoje

⁶⁾ Pavlinović je Prometeja nazvao *Ognjišarom*, katkad ga zove: *Ognjiša* ili *Ognješa*, jer je kao jezični čistunac sva imena iz mita, kako bi on rekao „*ponašio*”. Zato u poemi susrećemo ove njegove preinake: *Argonauti*=*Argoplovci*; *Epimetej* (*Epimet*)= *Nahlepnik*; *Had* (*Ad*)=*Pakao*; *Haos*=*Tišmen*; *Hefest*=*Nakovnik*, *Šepo*; *Heraklo*=*Hrelja*; *Giganti*=*Divi*, jed. *Div*; *Gracije* (*Harite*)=*Miljenke*—prva *Aglaja*=*Jasinka*, *što se jasni*, druga *Thalija*=*Cvjetka sto cvate* i treća *Eufrosine*=*Veselka*; *Jupiter* (*Zeus*)= *Perun*; *Merkur*=*Dobran* i *Dobropan*; *Minerva*= *Znavorka*; *Nerejide*=*Nerevke*; *Prometej*=*Ognjišar*; *Pandora*=*Svedarka*; *Saturn*= *Gladoljet*; *Vulkan*=*Šepo* ili *Širopleća* kao što naziva i Hefesta.

S. Urlić u svojoj kratkoj ali sintetičnoj studiji prvi je reljefno pisao o Pavlinovićevu jeziku. Tu je objavio pod naslovom: *Nešto o jeziku M. Pavlinovića*, Glasnik Matice Dalmatinske 1904., s. 281—292. Urlić ističe Pavlinovićeve zasluge na području hrvatskoga jezika. Na s. 281. citira laskavo mišljenje A. Šenoe o Pavlinovićevu stilu (V. Vijenac — Zagreb — 1873, br. 36, s. 573). Zatim ilustrira svoje navode primjerima. Naglašava kako je P. kupio riječi po svim krajevima štokavskoga područja, ali je poneke riječi uzimao i od pisaca kao G. Martića i Njegoša. Zato Urlić svoje čitaocem upućuje na Pavlinovićevu knjigu *Puti*, a ta se odlikuje zornim stilom. Inače o Pavlinovićevu jeziku drži da je nastao iz rječničkog blaga s raznih štokavskih područja (s. 290), ali je pritom uzimao i čakavske oblike.

Urlića je dopunio Ravlić u cit. studiji. Usp. s. 73. i d. te s. 90: *Pavlinović kao pjesnik i pisac Besjeda* povezujući njegov književni rad s realnim gledanjem na nacionalno pitanje. Na s. 115; Ravlić uvjerljivo piše: „Želeći govoriti o njemu kao stilisti, htio bih istaknuti najvažnije karakteristike njegova stila: reljefnost izraza, adekvatnost slika i bogatstvo jezika“. On ga drži za klasika (s. 118). V. još: M. Stojković, M. Pavlinović — o stogodišnjici rođenja *Hrvatsko kolo* (XII) 1931., s. 30 i d. te s. 37 gdje pisac drži da *Ognjišar* oličava samoga Pavlinovića, a na s. 38 naziva ga *hrvatskim Vukom*. Zatim: Marin Pavlinović, *Mihovil Pavlinović i narodni preporod u Dalmaciji od 1848—1887. u svjetlu nepoznatih izvora*, Zagreb 1936., s. 32 i d., te s. 35—39. Isti pisac: *Pavlinovićev pjesnički rad*, Jadranska straža 1936., s. 184—186 i 236—238. Na s. 185. autor spominje u bilješci da je prometejski motiv *Ognjišara* prikazan prema Eshilovoj tragediji a po naučnom komentaru Alberta Reville-a. Slično tvrđenje je i u Stojkovića (cit. studija, s. 38). Oba se pozivaju na Pavlinovićeve *Primjedbe*, međutim sam Pavlinović u svojim *Primjedbama* s. 26 piše: „... veli Albert Reville u članku koji nam je razjasnio ovu basnu“. Uglavnom, svi kao i autor, spominju Eshila; to čini i Nodilo u jednom pismu (V. cit. studiju Marina Pavlinovića: *Pavlinovićev pjesnički rad*, s. 186. u kome Nodilo 11/VII 1865. piše: „Temeljna ideja veličanstvena ima odlomaka koji dosižu jake Eshilove komentare.“) Ipak, nitko nije pokušao konfrontirati поближе Pavlinovićeva *Ognjišara* i Eshilova *Okovanog Prometeja*.

⁷⁾ V. cit. dj.: *Pjesme i Bjesede*, s. 28 i d. i talijanski prepjev Ivana Nikolića u *Nazionale* — Zadar — 1866., br. 28, 30—31, ali je *izostavio 35 stihova iz poeme, i to zadnjih*.

⁸⁾ Cit. dj. s. 28—29.

groznokaze (tragedije), veličanstveno, ali na prosto: iz sve basne on je izabrao i nadigao velikog diva mučenika svoga uma i svoje ljubavi: a uzanaj rasporedio druga sobstva, koja predstavljaju utjelovu drugih težnja ljudske naravi“. Zatim, tumačeći srž mita, zaključuje: „Jelinski je veleum umišljajem uzrio kroz basnu ovu istinu: da dobrotvori čovječanstva, njegovi slobodioci, njegovi pravi prijatelji, plaćaju svoju ljubav svojim pokojem, i samim mukami odkupljuju svetu želju koja ih peče“⁹⁾.

Već nas samo Pavlinovićevo isticanje da je Eshil mit obradio *veličanstveno* može uvjeriti odakle mu izravni poticaj za njegovu posebnu asimilaciju i interpretaciju mita o Prometeju.

Dok Eshil započinje svoju tragediju prema načelu *in medias res*, jer se na sceni pojavljuju Sila i Snaga s Hefestom koji mora okovati Prometeja o strmu hridinu, dotle Pavlinović zamišlja, kako sam malo prije rekao, da plovi lađom oko koje plivaju Nerejide. Kad se ta lađa približila obali, guslar započinje pjevati o *Ognjišaru* (usp. st. 56 i d.).¹⁰⁾

Ono što Eshilov Prometej (*II čin*) pripovijeda zboru Oheanovih kćeri o uzroku svoga sukoba sa Zeusom i o načinu kazne (st. 193—283) Pavlinović prepričava stihovima u kojima nema pravog lirskog zanosa (usp. st. 62—132). Eshil je sažetiji i dramatski plastično uvjerljiv, dok Pavlinović u svojoj poemi (st. 132—204) epski pripovijeda o Pandori, a da pritom nije najsretnije povezao radnju u poemi. Zatim, Eshil u III činu (st. 436—506) potresno u riječima Prometeja iznosi herojevu filantropiju, u jednu riječ sve ono što je darovao čovjeku, od vatre pa do pisma. Ti su stihovi zanimljivo koherentni u stvaralačkom pogledu s onima iz Sofoklove *Antigone* iz prvoga stasimona, tzv. *Himna čovjeku* (st. 336—370).

Odjeci čitanja Eshilove tragedije očitiji su u nekim stihovima Pavlinovićeve *Ognjišara*, ako usporedimo tragediju *Okovani Prometej* st. 406—435: *Zbor Okeanada* pa osobito st. 406—414 i 431—35:¹¹⁾

<πρόπασα δ' ἤδη στονόεν
λέλακε χώρα, μεγάλο-
σχήμενά τ' ἀρχαιοπερεπή
στένουσι τὰν σὺν ξυνομαι-
μόνων τε τιμὰν ὀρόσοι τ'
ἔποικον ἀγνᾶς Ἀσίας
ἔδος νέμονται, μεγαλοστόνοισι σοῖς
πήμασι συγκαίμνουσι θνατοί.>

ὑποστενάζει δὲ πόντιος κλύδων
ξυμπίπτων, στένει βυθός,
κελαινός, Ἄιδος ὑποβρέμει μυχὸς γᾶς
στένουσι ἄλγος οἰκτρόν.>

⁹⁾ Cit. dj. s. 29.

¹⁰⁾ Usp. Marin, Sabić, *Mihovio Pavlinović pjesnik u „Iskri“* (Zadar) III 1886. br. 18 i 20 — nedovršeno. Uz to citiranu Ravličevu studiju s. 92. i d.

¹¹⁾ Eshila citiram prema izd. *Aischylos, Tragoedien und Fragmente*, red. Oskar Werner, Heimeran—Muenchen 1959., s. 765; *Promethie*, s. 510—485.

i iz *Ognjišara* st. 48—61:

Al' kad bjesmo brdu na pomolku,
Stade huka visom niz klisure,
Rek' bi da će poronuti stijene
U bezdanu u pučinu sinju;
Jadna jeka jedno odlignula.
Mrki vali uspljuskali jəzom,
Na povozu drhat poduzeo;
Stravno gleda jedan do drugoga.
I guslar je licem ublijedio,
Al' se zdravo jađu dosjetio;
Brže bolje gudalo prevrnu,
Svoju pjesmu slobodi namijenu;
Pa ovako stao da pripijeva
I da tajne te jeke otkriva:

Zatim u V činu dramatski dvoboj između Herma, Prometeja i Zbora, osobito u stihovima 1040—1053, možemo usporediti s Pavlinovićevim stihovima 220—232, gdje je posebno reljefan njegov 229—230. st.

Prikuju ga, i zakuju kruto,
Al' mu dušu prikovali nisu.

S tim stihovima možemo povezati one druge u Pavlinovićevoj poemi kao što su 231—259, te 540 i d. pa još 586 i d.:

Ognjišara okovalo svjetlo
I nebeska ozarila iskra,
Svakim vijekom, u svakom narodu.

Istina, Pavlinović kao i Eshil u svoju poemu uvodi djeda Okeana i Okeanide (usp. st. 260 i d.), pa štovije, i biljaricu = Medeju da sakuplja krv koja kaplje iz orlova kljuna dok čupa Prometejevu jetru. Susret Prometejev s Ijom, u našega je pjesnika to *Bosilj—kajalica* (usp. s. 295 i d.), ocrtan je u nekoliko stihova, dok je u Eshila upravo taj susret potresni četvrti čin.

U drugom dijelu *Ognjišara* (st. 322—480) pojavljuju se dvije vile posestrime. Jedna pjesnika sokoli da pronikne u mit o Prometeju, jer će istina i pravda pobijediti. Pjesnik odgovara (st. 382 i d.) i pristaje da će poslušati njene želje. Pavlinović tu vilu naziva: *Jelikinja* = *Helenka*. Upravo ovaj dio poeme očito govori da se pjesnik *Ognjišara* nadahnua drugom Eshilovom tragedijom *Persijanci* i to onim njenim dijelom kad Atosa pripovijeda *Zboru staraca* (st. 176 i d.) o svojim zlosutnim snovima, naročito st. 179—187:

<ἄλμ' οὐτί πω τοιόνδ' ἐναργὲς εἰδόμεν
ὥς τῆς πάροιθεν εὐφρόνης, λέξω δέ σοι.
ἔδοξάτην μοι δύο γυναῖκ' εὐείμους,
ἣ μὲν πέπλοισι Περσικοῖς ἡσκημένῃ,
ἣ δ' αὖτε Δωρικοῖσιν, εἰς ὅψιν μολεῖν,
μεγέθει τε τῶν νῦν ἐκπρεπεστάτα πολὺ
κάλλει τ' ἀμώμω καὶ κασιγνήτα γένους
ταύτου· πάτραι δ' ἑταῖροι ἣ μὲν Ἑλλάδα
κλήρω λαχούσα γαῖαν, ἣ δὲ βάρβαρον.>

Prema ovoj analizi Pavlinovićeve *Ognjišara* vidimo da u toj poemi nema stihova izravno uzetih iz Eshilovih tragedija, ali zato ima stihova koji nas uvjeravaju o odjecima čitanja tragedija starohelenskog pjesnika i o osebujnoj Pavlinovićevoj asimilaciji. Zato se može kazati da su pojedine sličnosti misaonog ili čisto lirskog zamaha u *Ognjišaru* posljedica Pavlinovićeve ustreptalo doživljajnog čitanja Eshilovih tragedija.

II

Druga se Pavlinovićeve asimilacija i kontaminacija iz antičke poezije odnosi na dvije anakreontike¹²⁾. To je vrlo slobodna asimilacija, ali je zanimljiva, jer Pavlinović ne samo zbog nje nego i zbog svojih misli o prevođenju¹³⁾ ide uz Starčevića u krug prvih teoretičara o problematici prevođenja pjesnika iz helensko-rimskog stvaralačkog kruga. Uz Pavlinovića anakreontike su u Hrvata u XIX st. prevodili Stj. Marjanović¹⁴⁾, A. Starčević¹⁵⁾ i Armin Pavić¹⁶⁾. Proučavajući prijevode *Anakreontika* ove dvojice, u početku sam se čudio zašto je Pavlinović

¹²⁾ Cfr. Th. Berk, *Poetae melici*, Leipzig 1887., s. 1065 za An. 39 i s. 1067. za An. 44 (37).

¹³⁾ M. P. = Mihovil Pavlinović, *Misli o prevodima* (sabirao M. P.) Narodni list X, 1871. br. 49, 51, 53, 59, 61 i 63 te još: *Različiti spisi* (1869—1875), Zadar 1875., s. 496—499: Misli o prijevodima. Iako te Pavlinovićeve misli nisu u cjelini izvorne, jer ih je pokupio od raznih autora, osobito od Talijana Pietra Giordanija (1874—1848), poznatoga intimnog Leopardijeva prijatelja, a taj je svoje nazore o prijevodu iznio kao odgovor M. de Stael, ipak ima perioda gdje on samostalnije nastupa i izlaže nove poglede o prevođenju. (V. Ravličevu analizu u cit. studiji s. 78—90). Pavlinoviću je uvijek, što je i razumljivo za pisca njegova kova, na srcu bila ljepota narodnoga jezika. Zanimljivo je ono što on piše o Homeru (br. 49. Narodnoga lista): „I zbilja, nije prilično, da je za tri hiljade godina Omirov veleum nadašao sve pjesnike. Nego u pripovijedkam, u običajima, u nazorim, u svem odiljaju Omirskih onih doba, nješto je prvotnoga, što svakomu se mili: nješto je rana u ljudstvu, nješto mlada u vjekovima, da, Omirom se sastajući, smili nam se, kao što nam se uvijek smili na spomene našega djetinjstva: te otajne mile, što se prepliće slikami zlatnih doba, pjesnik najstariji, draža mimo ostale. A kad Omirovu spjevu oduzmeš svježju prostotu svijeta što počima, već ti nije šta da vidiš pa ostaje stvar uzasebice“. U br. 53 ovo veli za prijevode: „... Slog i jezik se lasno prevadaju; a zgubi jezik neumrljih spisatelja, raspoj slog njihovih zamišljaja; opuhaj izreke, ti ćeš se mjesto Omira naći s Montijom“. ... Što se tiče njegovih asimilacija, možda je u br. 59. označena namjera o mogućim izmjenama samoga izvornika, kad piše: „... Jezik je sustavna cjelina, koja može resti i ljepšati, samim razvojem nutrene moći. Ako je do kakve nove riječi joli do kakve izreke, ne budimo gavežljivi, samo neka nam je prilična, a jeziku počudna, da mu se sljubi i s njime sreste, kao da se snjim začela. Nije se plašiti novih načina i novih vrsta sloga, kad su prama jeziku, jer u svakom ih počiva mnoštvo u zametku, te s vremenom kljaju, kroz narodna ušta i kroz pero narodnih spisatelja“.

¹⁴⁾ Usp. Stjepan Marjanović, *Vitje*, Pečuh 1839., II s. 93 i III s. 25.

¹⁵⁾ A. Starčević, *Anakreonove začinke* objavljene u Nevenu 1853. br. 44, 45, 46, 47 i 51; svega deset anakreontika. Za to zasad usp.: B. Vodnik, *Dr Ante Starčević, književna studija iz doba Apsolutizma Bachova*, Hrvatsko kolo 1912., s. 355 i d.; osobito s. 391. i d.

¹⁶⁾ Armin Pavić u *Vijencu* (Zagreb) 1869. prema izd. Maebius iz 1826. preveo je ove anakreontike: 1., 16., 20., 21., 22., 32., 33., 46., 4., 15., 23—27., 39—41—42., 63., 6., 13., 31., 19., 11., 34—36., 47, 17., 28., 29., 35., 49., 3., 7., 44., 10., 127., 30., 40., 45., 66., 68., 8., 12., 2. i 53. na s. spomenute revije: 452, 471, 486, 501, 519, 536, 551, 722, 744, 871, 808 i 833.

ćeva asimilacija citirane anakreontike tako slobodna, kad je u suprotnosti s njegovom težom o ulozi i vrijednosti prijevoda. Ipak mi je napomena u kojoj govori o vremenu postanka svoje asimilacije u izdanju knjige *Pjesme i Besjede*¹⁷⁾ na to donekle odgovorila.

Pavlinovićeva pjesma prema dvjema anakreontikama ima naslov: *Oj ljepote*¹⁸⁾. Ispod naslova same pjesme stoji: *po Anakreontovu: eis to ear*. Pjesma glasi:

Oj ljepote, vodjati se
Kroz livade cvjetnorosne!
Oj ljepote!
Po lahoru¹⁹⁾ dihoslasnu,
Oj ljepote!
Sa djevojkom, sa Milicom
Oj ljepote!
Gledat lozje izgrljeno,
Oj ljepote!
Talas zlatni na pšenici,
Oj ljepote!
Sinje more na tišini,
Oj ljepote!
Vedro nebo na ručini,
Oj ljepote!
Kad davore srcu tajne,
Oj ljepote! Oj!
Slavuj pjeva žubor-vodi
Oj ljepote, oj!
Milka pjeva rodu dike,
Oj ljepote! oj!

Da bismo mogli vidjeti zornije Pavlinovićevu asimilaciju i ujedno kontaminaciju, citirat ću anakreontike u originalu, iako je prva, *tj.* 39. za našu analizu važnija od 44. (37). Obje imaju gotovo istu slirku, intonaciju, ali je druga ipak jačeg daha. Prva glasi:

<Τὶ καλὸν ἐστὶ βᾶδιζεν,
ὅπου λειμῶνες κομῶσιν.
ὅπου λεπτὴν ἤδυντάτην
ἀναπνεῖ Ζέφυρος· αὐρὴν
κλήμα τὸ Βάκχειον ἰδεῖν
γύπὸ τὰ πέταλα κατέχων,
Κόπριν ὄλῃν πνέουσιν.>

Evo i druge:

<Ἴδε πῶς ἔαρος φανέντος
Χάριτες βρούουσι ῥόδα.
Ἴδε πῶς κύμα θαλάσσης
ἀπαλύνεται γαλήνη·
Ἴδε πῶς νῆσσα κολυμβᾷ·
Ἴδε πῶς γέρονος ὀδύει
ζαφελῶς δ' ἔλαμψε Τίταν·
νεφελῶν σκιὰ κλονοῦνται.>

¹⁷⁾ Usp. cit. dj. *Pjesme i Besjede* s. 181. i u bilješci: „Ova i slijedeće pjesmice ispevane su sve do g. 1860.”

¹⁸⁾ *Cit. dj.* s. 187.

¹⁹⁾ Sam pjesnik uz riječ *lahor* stavlja tumačenje = *Zephyrus*.

τὰ βροτῶν δ' ἔλαμψεν ἔργα·
 [καρποῖσι γαῖα προκύπτει.]
 Βρομίου στέφεται νῆμα
 κατὰ φύλλον κατὰ κλῶνα
 καθελὼν ἤνθησε καρπός.>

Ako sada obje anakreontike usporedimo s Pavlinovićevom pjesmom, odmah ćemo uočiti u čemu je njegova asimilacija. Prvi, drugi, četvrti i osmi stih iz 39. anakreontike možemo držati donekle za doslovan prijevod. U četvrtom je stihu prevodiočeva *licentia poetica* izmijenila original, ali mu je ipak dala približno jednaki dah. Treći stih iz Pavlinovićeve pjesme: *Oj ljepote!* javlja se deset puta. I to je ovdje pod utjecajem narodne pjesme, pogotovo lirske u pjevnom zamahu tzv. *ojkanja*. Poznato je da je Pavlinović bio oduševljeni skupljač narodnih pjesama, a što je glavno, imao je u odabiranju njihove estetske vrijednosti istančani ukus. Vjerovatno uzvik *Oj ljepote!* stoji umjesto 6—8 stiha u izvorniku koje je prevodilac, zbog svojih shvaćanja, ili prema tadašnjem shvaćanju samoga čitaoca, ispustio i nadomjestio spomenutim uzvikom. Uz to je zadržao metričku silabičnost originala.

Iz druge je (44.) anakreontike dijelom uzeo treći i četvrti stih pa ih kontaminirao na svoj način stihovima 12—14. u svojoj pjesmi. Isto je tako vrlo slobodno preveo osmi stih i asimilirao ga prema intonaciji koju je osjetio u mnogim narodnim pjesmama. Stihovi 15—21. jer u Pavlinovićevoj pjesmi nemaju veze ni s 39. ni 44. anakreontikom, su samostalna prevodiočeva kontaminacija jedne i druge anakreontike. Najvjerovatnije prema odjeku koji je Pavlinović osjetio kad je čitao anakreontike. Osim toga, od stiha 16—21. pjesnik je svojom prijevodnom travestijom, opet u stilu narodne lirike, pogotovo njena romantičarskog tona, nastojao evocirati skromni erotsko rodoljubni naglasak. U tom se smislu može opravdati njegova pjesnička evokacija. Ta je zanimljiva i zbog toga što je Pavlinović možda pokušao ovakvom kontaminacijom anakreontika djelovati na liriku svoga vremena i tako je uputiti na izvore narodnog lirske izraza. Postupio je drugačije negoli A. Starčević koji je svojim prijevodima anakreontika nastojao obogatiti lirski izraz u hrvatskom pjesništvu svoga vremena.

MARJANOVIĆEVE ASIMILACIJE

III

Stjepan Marjanović (1802—1860) ide u krug tzv. ilirskih pjesnika. Bio je rodом iz Slavonskog Broda¹⁾. Kao pisac u svojim je pjesmama očitovao sve karakteristike receptivnog duha, ali bez neke osobite

¹⁾ Petz VI., *Stjepan Marjanović, pjesnik ilirski — prilog k povijesti hrvatske preporodne književnosti*, Nastavni vjesnik 1917/18., s. 490—600; osobito na s. 597: „Marjanović prevodi i sa grčkoga. Evo primjera: *Pjesma o lastavici* (*Vitie*, II, s. 93) iz Anakreonta. Prijevod je nešto slobodniji“. Autor citira neke stihove iz prevedene anakreontike, ali ne spominje drugu Marjanovićevu varijantu iz treće zbirke knjige *Vitie* na s. 25, a ta je u svakom pogledu zanimljivija negoli je prva varijanta.

invencije. Štoviše, bio je, kako to vidimo, listajući tri zbirke njegovih raznolikih pjesama što ih je 1839. izdao u Pečuhu pod naslovom *Vitie*²⁾, skroman pjesnički talenat, jer je retoričnost zagušila njegovu lirsku izražajnost. U mnoštvu izvornih pjesama većinom u stilu narodne lirike, kao i u onima koje je slobodno preuzimao za svoje nadahnuće čitajući tuđe pjesnike, među njima Horacija,³⁾ Ovidija⁴⁾ ili nadahnjujući se mudrim izrekama filozofa Seneke⁵⁾ --- susrećemo dvije njegove vrlo zanimljive verzije jedne anakreontike 9 (12).

Prva je varijanta objavljena u drugom⁶⁾ a druga u trećem⁷⁾ dijelu spomenute zbirke. Zatim prva ima trinaest stihova, tri više negoli originalna anakreontika, dok druga ima šest više. U prvoj je Marjanović⁸⁾ hemijambe iz anakreontike preveo osmercem, dok je u svojoj drugoj varijanti prijevoda dodao uz naslov opasku: „*polag Anakreona razmerom skladnoglasnim*“⁹⁾. Što on pod tim misli, jasno nam postaje kad čitamo sam prijevod. *Razmer skladnoglasni* je rima. Osim toga, metrička je struktura ove varijante prijevoda anakreontike isto u nekom ritmičkom skladu, jer poslije dva sedmerca slijede dva osmerca. Prema tome, varijanta ima osam manjih strofa. Prva počinje sa dva sedmerca, a osma završava sa dva osmerca. Rime su u distisima *aa*, uglavnom pravilne, jer je Marjanović kao štokavac instinktivno osjećao potrebu pravilna naglasaka. Treba spomenuti da je najvjerojatnije u prvoj varijanti prijevoda u sedmom stihu kao i u drugoj u osmom riječ *Tereo* čitao kao dvosložnu riječ, jer bi inače ti stihovi bili deveterci. Da bi nam sve to bilo zornije, obje ću njegove verzije citirati usporedno s originalom:

Εἰς χελιδόνα

I varijanta:

<Τί σοι θέλεις ποιῆσω,
τί σοι, λάλῃ χελιδόν;
τὰ ταρσά σευ τὰ κοῦφα
θέλεις λαβῶν ψαλίζω;
ἢ μᾶλλον ἔνδοθεν σευ
τῇν γλῶσσαν ὡς ὁ Τηρεύς
ἐκείνος, ἐκθερίξω;
τί μευ μαλῶν δνείρων
ὑπορρίαισι φωνᾷς
ἀφῆρπασας Βάθυλλον;>

O bunžio mog pokola,
Ti slobodna lastavico!
Što bi s tobom učinio?—
Hoću li te umoriti?
Tanana očupat krila?
Ili jezik odrezati,
Ko što ljuti Tereo čini?
Jer ti prostit i nemislim.—
Zašt mi svakog dragog jutra,
Pre još neg se sunce digne,
uši vriskom napunjuješ?
I tom joste devku moju
Ljublenu od mene mam iš?

²⁾ Stjepana Marjanovića Brodanina *Vitie*, knjiga I—III, Pečuh 1839.

³⁾ Kao motto uzeo je Marjanović po jedan stih iz raznih Horacijevih pjesama, i to u ovim zbirkama: I, s. 63; 118; II, s. 29 i 74.

⁴⁾ Iz Ovidija na slična način po jedan stih u ovim zbirkama: I, s. 25; 129; 132; 156; 201; III, s. 196. U III, s. 29 preveo je iz *Tristia* 56 stihova, kako on piše: *Prevod iz tretje knjige Tužnicah Ovidiovih žalospjev VII*, tj. dio pisma kćeri Perili.

⁵⁾ Iz Seneke maksime u zbirkama: I, s. 174 i II, s. 32 i 37. Osim toga susrećemo jedan put citat-motto-iz Persija Flaka: I, s. 231 i Marcijala: III, s. 115. Sve je te citate uzimao ili potaknut lektirom u originalu ili je bio, kako i sam navodi, pod utjecajem Hoeltja.

⁶⁾ Usp. *Vitie*, II, s. 93: *Lastavici-polag Anakreona*.

⁷⁾ Usp. *Vitie*, III, s. 25: *Lasti-polag Anakreona razmerom skladnoglasnim*.

II varijanta:

Smela ptico, slatkoga,
 Ti bunžio, sna moga!
 Kak ću ti se osvetiti?
 Hoću l' krila ti prebiti,
 Il u žulju tvoj, javi,
 Odseć jezik vriskavi,
 Ko okrutni što je bio
 Negda Tereo učinio?
 Jer ti prostit tu, Bogu,
 Veruj, derzost nemogu!
 Zašt mi svakog jutra dragog,
 Dok nit sunca nij zrit blagog,
 I dok sanke mile snim,
 Uši puniš vriskom tvim?
 Pače ljubu još sverh toga
 Iz objatja tergaš moga?

Već se na prvi pogled vidi da je Marjanović paidofilni element iz desetog stiha izvorne anakreontike zamijenio svojom verzijom u stilu tadašnje romantičarske poezije. S druge strane, nameće se pitanje, da li je Marjanović uopće prevodio prema izvorniku ili se namjerio, osobito se to odnosi na njegovu drugu varijantu, kao neumorni čitalac tuđih književnosti na neki drugi prijevod same izvorne anakreontike. Budući da je bio dobar poznavalac latinskog jezika, vjerovatno je poznavao starohelenski, jer ga je i prema svome zvanju, bio je svećenik, u to vrijeme barem u srednjoj školi učio. Ne isključuje se mogućnost da je on i poslije posizao za starohelenskim piscima, osobito, pjesnicima.

Druga Marjanovićeva varijanta pokazuje kako se on brinuo da doprinese nešto originalna u pogledu metrike. Od svih naših prevodilaca anakreontika prvi je uočio, kako bi bilo potrebno u prijevodu dati i vanjsku oblikovnu snagu svježini i ljepoti samih anakreontika. I taj nas pokušaj, s obzirom na njegovu metričku inovaciju, upućuje na to da je poznavao starohelenski u tolikoj mjeri da je mogao osjetiti čar originala.

Iako on kao i Pavlinović uz svoj prijevod anakreontika stavlja: *polag Anakreonta*, to možemo protumačiti njihovom željom da svojim čitaocima dadu u prijevodu nešto izvorna. Osim toga, oni nisu mnogo pogriješili, jer je taj običaj, za nas danas nekritičan, barem kako neki učenjaci drže, u njihovo vrijeme bio stalna pojava. Ta se temeljila na sličnosti sadržaja i oblika u samoj Anakreontovoj izvornoj lirici.

Zagreb.

T. Smerdel.

R I A S S U N T O

T. Smerdel: ASSIMILAZIONI DELLA POESIA ANTICA:

I—II assimilazioni del poeta Mihovil Pavlinović e III assimilazione del poeta Stjepan Marjanović

Per Mihovil Pavlinović (1831—1887) possiamo dire che il maggiore impegno nella sua vita di scrittore e grande uomo politico, tenacemente perseguitato, era quello di acquistare sempre qualche cosa di nuovo nel dominio del suo linguaggio. La lingua nazionale era per il P. lo strumento del possesso del reale. Così, traducendo una *anacreontea* (39) e prendendo i versi d'una altra (41 o 37) ha assimilato lo slancio anacreontico e creato una sua poesia sotto il titolo: *Oj ljepote! = O che bellezza!* Il poeta P. pensava in questa maniera influenzare la lingua poetica del suo tempo. Specialmente su questo insisteva scrivendo la sua migliore opera poetica il poema *Ognjišar (Prometeo)* di versi 635, tradotto anche in italiano da I. Nikolić in giornale *Nazionale (Zadar)* 1866. n. 28, 30—31; mancano soltanto i 35 ultimi versi, — seguendo nella sua ispirazione in una parte la tragedia di Eschilo *Prometeo legato* e in altra dello stesso la tragedia *Persiani* (cfr. *il sogno della regina Atossa*). Mentre, Pavlinović originalmente ha espresso la sua concezione del mito sul Prometeo.. Questa concezione poetica si distingue di quelle di Byron e di Shelley. Come poeta P. sapeva attualizzare questo mito antico rappresentando il nucleo dello stesso mito. Con il suo poema *Ognjišar* Pavlinović dopo Mažuranić ha contribuito all'estensione dell'espressione poetica nella lingua serbocroata.

Stjepan Marjanović (1802—1860) era un poeta del tempo così detto „ilirico“, cioè del Risorgimento nazionale croato. Ha scritto molte poesie pubblicate nel 1839. sotto il titolo *Vit i e (Poesie)*. Come poeta non era originale, ma tra le sue poesie si trovano due variazioni interessanti d'una *anacreontea* (9 o 12). Così, Marjanović e Pavlinović erano con Starčević e Armin Pavić primi traduttori delle *c. d.* poesie anacreontee nella letteratura croata nel s. XIX. Questi traduttori, specialmente, Armin Pavić, hanno formato con le loro traduzioni o assimilazioni con le variazioni l'espressione del linguaggio poetico nel tradurre dal greco.